

megoldani. Láttuk különösen az újságolvasásnál és a politikai pártállásnál. De látjuk különösen abban az esetben, ha a tanuló szegény, alacsonyabbrendű szülők gyermeke, akiknek szép törekvésük gyermekük iskoláztatása, ámde annak kellő neveléséről nem tudnak gondoskodni. Az ilyen gyermekekre ragad ugyan valami az osztály közösségéből, amint azonban nehezebb életkérdés elé kerülnek, tanácstalanul állanak, hiszen nincs senki, aki nekik meg tudná magyarázni a problémát. Kérdésükkel, melyet ők maguk naivnak tartanak, a lenézéstől való félelmükben nem mernek társaik elé menni. Ezeket a kérdéseket kérés nélkül is megmagyarázná az osztályfőnök, mert benne volnának az anyagban. És a többiek is szívesen hallgatnák. Nem egy tanuló van, akinek nem tudományosan képzett szülője nem ér rá, vagy nincs türelme válaszolni gyermeke kérdéseire. Ilyenformán az iskolában nem mer kérdezgetni, otthon nem válaszolnak neki, a két versenyző közt, akik vállatve nem érnek rá kérdéseire válaszolni, a szegény harmadik, a gyermek szenved kárt

Kérdések ezek, amelyek mellett nem lehet szó nélkül elhaladni. Kérdések, amelyek megoldása nélkül hiába sorakoztatjuk a tudományokat, hiába kötjük csokorba a sok tudást: a legfontosabbat, az életproblémákban való tájékozódást nem adtuk meg az ifjúságnak! Adjuk meg ezt nekik! Lássák, hogy az élet szép, és az egyes kérdések nemcsak a regényírók színes fantáziájában nyernek igazságos megoldást, hanem a való életben is! Ne tagadjuk meg tőlük azt a becsületes, igazságos létet, melyben élnek és mozognak, melynek csökevényes kinövéseit gyakran tapasztalják, azonban nincs egy jóindulatú valaki, aki ezeket a keserűségeket enyhíteni tudná. Pedig ez kell. Ember, élet az ő életükből, lélek az ő lelkükből. Életadó, jóságos tanárpa, tárgyilagos, igazságos és köztük élő ember.

Pornai Gyula

I R O D A L O M.

Kornis Gyula: Széchenyi és a magyar költészet Budapest, 1941. kis 8-r., 282 lap.

Arany János már Széchenyi halála évében — igaz, hogy jóval Kossuth Lajosnak szálló igévé lett értékelő és jellemző mondása után, mellyel *legnagyobb magyarnak* nevezte őt — megérezte, hogy Széchenyi alakjának és egyéniségének »nőttön nő tiszta fénye, amint időben, térben távozik.« Azóta több mint nyolc évtized szállott el fölöttünk nemzetünk életébe vágó, ezer évre is elegendő sorsdöntő eseményekkel terhelve, megkaptuk a kellő történeti távlatot is, hogy tisztán lássuk Széchenyi váteszi jelentőségét a magyarság szomorú multjának, változatos jelen sorsának és jövő nagy feladatainak világában. S így még inkább mélyen érezzük, hogy gróf Széchenyi István nemzetünknek azok közül a férfiai közül való, kiknek alakját — bizonyos optikai törvénnyel ellentétben — annál nagyobbának látjuk, mentől nagyobb távolság — ezúttal időbeli távolság — választ el tőle bennünket.

Az utókor kegyelete immár két ízben ébredt különösebben erőteljes megérzéssel ennek tudatára egy-egy ünnepi dátum során. Először 1891-ben, Széchenyi születésének százados, majd 1941-ben, másfélszázados fordulóján. Mindkét alkalommal természetesen felmerült az a gondolat, hogy a kornak ilyen nagy személyisége nem maradhatott hatás nélkül nemzetének irodalmi életére, közelebbről tekintve: költészetére, de viszont ő maga sem vonhatta ki magát a nemzet énekeseinek hatása alól. Ez a gondolat, Széchenyi költői élményeinek eszméje adott tárgyat már félszázaddal ezelőtt, 1893-ban egy jeles magyar könyvnek. A Magyar Tudományos Akadémia t. i. gróf Széchenyi István születésének századik évfordulója alkalmából 1891. évi okt. 5-én tartott összes ülésén elhatározta, hogy évenként nov. 3-án, az Akadémia alapításának évfordulóján ünnepi közülést tart, Széchenyi-ünnepet, melynek tárgya sorrendben az Akadémia osztályainak egy-egy előadása lesz Széchenyiről. Ennek a határozatnak folyamánként tartotta meg az első ilyenmű emlékbeszédet *Beöthy Zsolt*, a magyar irodalmi élet akkori vezérkarának egyik legkiválóbb tagja *Széchenyiről és a magyar költészetéről*, s ebből az emlékbeszédből született meg az először az Akadémiai Értesítőben, később könyv alakban is megjelent első nagyobb tanulmány e tárgyról¹.

Beöthy Zsolt könyvecskéje elég részletesen foglalkozott tárgyával és minden oldalról megvilágítani törekedett hősének személyes és eszmei kapcsolatait a magyar irodalmat foglalkoztató gondolatokkal, irodalmunk művelőivel, főleg korának magyar költőivel. Mint — saját meghatározása szerinti — *mestertermészetet* állította be Széchenyit a magyar életbe. Ismertette Kazinczy viszonyát Széchenyivel és családjával. Kifejtette Széchenyi politikai és társadalmi vezérgondolatát s bemutatta mint Széchenyi előzőit a nemzeti művelődés nagy apostolai közül különösen Apaczai Cseri Jánost, Bessenyei Györgyöt és Kazinczy Ferencét. Szólt Széchenyi idegalkatáról, képzelő tehetségéről, erkölcsi eszméjéről, előkészületeiről pályájára. Tárgyalta a magyar költészet motívumait, Széchenyi fölléptekor, majd ismertette a föllépését üdvözlő költeményeket. A továbbiakban meglátjuk plasztikus képen Széchenyi korának Budapestjét s irodalmi életét. Megismerjük viszonyát Kisfaludy Károollyal, Vörösmartyval és Berzsenyivel. Ennek során azt, hogy mik voltak nézetei a multról, mint jutott ellentétbe az époszi ideállal, szelleme mint adott új anyagot és motívumokat tárgyi költészetünknek, miként hatott Fáy Andrássra, Kovács Pálra, Gaál Józsefre és főleg Eötvös Józsefre. Szép részlete Beöthy fejtegetéseinek az, mely Széchenyiről és a magyar honleányunk költészetünkben visszhangzó eszméjeiről szól. A továbbiakban Széchenyi és Kossuth viszonyát, ennek a magyar hazafias lírában való tükröződését s befejezésül Széchenyi és Kemény Zsigmond kapcsolatát tárgyalja.

E gazdag gondolatmenetű könyv azonban minden elmélyedése és előadásának mesteri szépsége mellett némileg mégis megfakult egy félszázad

¹ *Beöthy Zsolt: Széchenyi és a magyar költészet.* Bevezette és jegyzetekkel ellátta Tóth Rezső. Budapest, Athenaeum kiad., 1899., 8-r., XIII+96 l.

alatt, szempontjaiban hiányosnak bizonyult s nem hogy feleslegessé tette volna Széchenyi születésének másfél százados ünnepi évfordulóján e tárgynak más, új szemszögből való feldolgozását; ellenkezőleg napjaink művelt közönsége határozott szükségét érezte annak, hogy Széchenyinek a Beöthy Zsolt tanulmánya óta teljes szövegében, közzétett 6 kötetnyi naplója s ezzel együtt előkerült költeményei alapján, másrészt és főleg azon az alapon, hogy az utóbbi 30 év tudományos irodalma mindinkább kidomborította azt a nemzetnevelő jelentőséget, melyet Széchenyi István egész közéleti tevékenysége képvisel, — új megvilágításba kerüljön Széchenyi élete szellem-történeti szempontból s viszonya korának irodalmához és költészetéhez, mégpedig olyan történetíró részéről, ki egyúttal filozófus és pedagógus is, korok és emberek lelkének tudós elemzője s amellet az írásnak is elsőrangú művésze.

Ilyen mű gyanánt üdvözli méltán Kornis Gyula legújabb könyvét az egész művelt magyar közönség s különösen a magyar nevelői közvélemény, melynek folyóiratunk hasábjain e néhány szerény sor kíván szószólója lenni.

Hálátlan feladatnak látszik első pillantásra Beöthy Zsolt fönt ismertetett kitűnő dolgozatának egybevetése Kornis Gyula pompás könyvével. Két különböző korszaknak egymástól eltérő készségszerű íróművésze fogott hozzá ugyanazon tárgy tanulmányozásához. Bizonyos azonban, hogy, bár e téma úttörője Beöthy Zsolt volt említett dolgozatával, teljes alapossggal és körültekintéssel mégis Kornis mutatta be Széchenyit a reformkor liktető irodalmi, illetőleg egész szellemi világában, mert ő fejtette ki igazán a szerves kapcsolatot Széchenyi és a magyar irodalom között. Az olvasó, kénytelen megállapítani, hogy a félszázad előtti tanulmány szerzője Széchenyi kora költészetéhez való viszonyának inkább csak külső, adatszerű történetével foglalkozott, bár művének néhány szakaszában a kort mozgató eszmék mélyére is törekedett egy-egy pillantást vetni. Valódi elmélyedést, bölcséleti alapon épülő szellem-történeti korrajzot igazán csak Kornis Gyula fejtegetéseiben találunk. S a mellett az elsőízben föltáruuló új anyag; az új meglátásoknak és szempontoknak roppant gazdagsága, a megfigyeléseknek kimeríthetetlen bősége szinte elkápráztat és bámulatot kelt bennünk. Új, érdekes Széchenyivel ismertet meg bennünket, mikor tudós és egyúttal művészi ihlete rátalál azokra az új nézőpontokra, melyek eszményi közel-ségbe hozzák Széchenyit az utókor olvasó fiához.

A bevezetésül szolgáló fejezet (*Az örök Széchenyi*) maga külön, önálló tanulmány. Pompás összefoglalása a Széchenyi csodálatos jellemét és hálhatatlan érdemeit alkotó lelki vonásoknak, melyeknek együttes példája fölemel, önismeretre kész, gondolkodásra ösztönöz és felelősségre nevel. Kifejti, hogy Széchenyiben nem egy kor lelke, hanem a nemzet szelleme szólal meg: a magyarság örök problémái, az önismeret és nemzetismeret szükségességének parancsoló ereje. Nemzete tipikus hibáival szembeszegezi reformpolitikának nagy nemzetnevelő rendszerét, melyben a főszerepet a művelődés szempontjai játsszák. E fejezet Széchenyi vátsi hivatásának rajzával végződik.

Ezek után tér át Kornis művének tulajdonképeni tárgyára, *Széchenyi és a magyar költészet* kapcsolatainak egészen új, eredeti forrásokból merített fejtegetésére, amellyel mesterien egészíti ki, sőt alkotja ujja *A magyar politika hősei* c. nagy könyvében Széchenyiről más szempontokból egyszer már megrajzolt képét. Arra a kérdésre keres ezúttal feleletet, milyen hatással volt Széchenyi korának nagy költőire: Berzsenyire, Kölcseyre, Vörösmartyra, Fáy Andrássra és Petőfire, s milyennel ők Széchenyire? Ez 6 fejezetben történik. Az első, *Széchenyi, a költő* címmel, a »legnagyobb magyar« lelki alkotásának a költészetben való tükröződéséből indul ki. Szól világirodalmi műveltségéről, Byronhoz érzett vonzalmáról, szerelmi bánatáról és költői becsvágyáról. Megéreztetni olvasójával, hogy Széchenyi költeményei épen olyan őszinte vallomások, mint naplójegyzetei. Mikor megismertet Széchenyivel, a költővel, nem mellőzi regény- és drámatervézeteit sem s az ezekben nyilvánuló fantáziájának kivételes erejét vázolva a fantázia és a politika, a költő és az államférfiú lelki rokonságát fejti ki. A következő három fejezet (*Széchenyi és a klasszicizmus, Széchenyi és a romantika, Széchenyi és Vörösmarty*) a címekben jelzett, részben Beöthy-nél is szereplő tárgykörbe tartozó részleteket dolgoz föl egészen új; eddig föl nem használt anyaggal és főképen új, Beöthy-nél egészen elhanyagolt történetfilozófiai szempontokból elmélyülő felfogással. Ebben a részben különösen a Vörösmarty és Széchenyi lelki kapcsolataira vonatkozó anyag merőben új és rendkívül érdekes. Jelese példája a dolgok mélyébe tekintő, elemző módszernek, mely végül szintézisben olvad föl s mely módszer Kornis Gyula munkáinak mindenkor legnagyobb erőssége volt. Azok a fejtegetések, melyek mély megértéssel jellemzik Vörösmarty néhány híres szép költeményének hatását Széchenyi lelkére s melyekben e költemények kapcsolatát Széchenyi politikai gondolataival Kornis mutatta ki először irodalmunkban, s főleg azok, melyekben drámai erővel tárja föl Széchenyinek Vörösmartyhoz — úgy mint később Petőfihez — való vonatkozásait, a könyv kiváló szépségű lapjaihoz tartoznak.

Mindezeknél a fejezeteknél becsesebb azonban a könyvnek az a szakasza, mely eddig úgyszólván egészen parlagon hagyott vagy nagyrészt elhanyagolt területen tár föl szebbnél szebb és érdekesebbnél érdekesebb mozzanatokot. A *Széchenyi és Petőfi* szinte rejtett, hallgatag lelki kapcsolatról szóló, több mint száz lapra terjedő nagy főszakasz ez, az egész mű legkittünőbb része, melynek tartalma teljesen érintetlen, friss anyagnak éleslátó, analitikus lélekből fakadó feldolgozása. Szerzőnk a két tűzhányó léleknek, az egy emberöltőnyi korkülönbséggel és mégis egy korszak méhéből született két lángeszű »forradalmár«-nak *lelki rokonságából*, »egynemű vonásaikból indul ki, mert őszinteségük, természetességük, szókimondásuk, rohamozó modoruk, a társadalmi konvenciók közös megvetése, a képzelet viharos ereje, ellenszenyűk a dagállal és cikornyával szemben, vagyis heves vérmérsékletük valóban szellemi testvérekké avatja őket, kiket másnemű ellentéteik dacára az utókorban is egymás mellett kell látnia a történetírónak és lélekbúvárnak, ha a reformkor belső képét hiánytalanul jellemezni akarja. Szenvedélyeik és szenvedésük, a megőrzés gondolatának szerepe, a két férfiú

szerelmének konvulziói, stb., mind mély érzéssel és művészi lélekkel vannak megrajzolva e szakasz fejtegetéseiben.

Nem kevésbé becses *Az Alföld szépsége* c. alfejezet. Széchenyi és Petőfi szerepét vázolja a magyar alföld fölfedezésében. Egy újabb alfejezetben (*Népi politika és népi költészet*) pedig megmutatja, hogy a magyar szépség kultuszaként a magyar főúrbán s a népi gyökerű költőben mint izzik egyformán a magyar paraszt szeretete. Részletesen igazolja, hogy Széchenyi nemcsak a nemességnek, hanem az egész nemzetnek politikusa, Petőfi pedig nemcsak a művelt rétegnek, hanem az egész nemzetnek költője kíván lenni, lerombolván egyik a politikai-társadalmi, másik az irodalmi korlátokat. Végső jellemzőként Széchenyit, mint a magyar politikai életnek, Petőfit mint a magyar költészetnek legnagyobb realistáját mutatván be pompásan megvont, szinte Plutarchosnak klasszicitására emlékeztető párhuzamban, mindkettőjük alkotásainak *életszerűségében* állapítja meg egyéniségük fővonását.

Mint hogy nagy lelkek csak egymással való összehasonlítás alapján lesznek igazán szemléletesekké, a párhuzam folytatódik hasonló mélységekben *Szabadság és forradalom* s a *Nemzet és emberiség* c. alfejezetekben is, a két nagy szellem nyilvánulásainak részletes összehasonlításával s egymásról való vélekedéseik figyelembevételével. Kornis könyvének e szakaszai oly gazdagok új és eredeti megállapításokban, hogy az adatok és gondolatok, megfigyelések és tételek bőségétől valóban az »embarras de richesse« elnyomó érzése árad el a könyvnek még oly figyelmes olvasóján is.

Szerzőnk analízáló fejtegetéseinek mélyreható, tökéletes szintézisét, mondhatnók filozófiáját a nagyszabású tanulmányunk *Költészet és politika* c. utolsó nagy szakasza foglalja magában. Ebből ismerjük meg annak a szándéknak megokolását, hogy Széchenyi hazája költőit nem akarta mellőzni abban az egész magyarságra nézve nemzetnevelő jelentőségű munkában, mellyel nemzetét hátramaradottságából kiemelni óhajtotta. Itt fejlenek ki a könyvnek részben esztétikai, részben társadalom- és történetbölcseleti vonatkozású eredményei az *Idealizmus és realizmus* s *A politikai jóslat lélektana* c. alfejezetekben. Ezek egyúttal legmélyebb s legelvontabb részei könyvünknek, s leginkább tartalmaznak olyan gondolatokat, melyeket főképen a pedagógus értékelhet igazán s melyek igazolják Széchenyi egész gondolatvilágával, hogy a nemzet vezetése oktató és nevelő munka. Széchenyi oktatni akart és oktatott is jeles írásaival és nevelt a maga példája útján mindenkit megragadó óriási egyéniségével. Ezeket a pedagógiai tanulságokat vonja le szerzőnk a különleges tárgyi kapcsolat eredménye gyanánt: »A költők szerepe nagy és nemes érték a nemzet életében. A nemzet nem állhat fejjel s nem fejlődhetik költői lendület nélkül, különben az anyagiasság és függőlelkűség mocsarába süllyed. A csupa-költők egymagukban nem tudnak állapot szervezni és fenntartani, de a csupa okosok sem. Költői és okos lélek egyaránt szükséges: az ember sem nem angyal, sem nem állat«. Széchenyi egyébként tagadja a képzelet jogos szerepét a tudományos gondolkodásban, mert szemében a képzelet csak a költőnek eszményítő, a valóságot deformáló lelki tevékenysége, melyet a gyakorlati életben, tehát a politikaiban is kár-

hozat. Mindamellet a legnagyobb magyar vates dicsóiti a látnokot, azt, aki komolyan a jövőbe lát, mért a jelennek bonyolult szövédékét jól ismeri. Ez főleg akkor nő szívéhez, ha, mint Berzsenyiben, Vörösmartyban és Peťőfiben, költő és látnok egy személyben egyesül.

Ime egy csokor Kornis Gyulának magasröptű gondolatokban és fejtegetésekben a tőle megszokottnál is gazdagabb könyvének nagyszerű virágoskertjéből.

Ismét olyan megragadó, lenyűgöző hatású könyv, mely nemcsak messze kimagaslik a Széchenyi-émlékév gazdag irodalmi terméséből, nemcsak szerzőjének tudós jó hírét erősíti és írói babérait gyarapítja egy újabb remeknek sikerével s nevének egymagában is maradandóságot biztosít minden időkre, — hanem mint ilyen, tudományosságával, érdekességével, szépségével s mindezekből fakadó további értékeivel tanítani is fog számos nemzedéket, elsőrendű szerepet fog játszani az irodalmi nevelésben, a művelt magyar olvasóközönség irányításában és legmagasabb szellemi színvonalának kifejlesztésében.

Örömről szolgál, hogy folyóiratunk meleg szeretettel üdvözölheti Kornis Gyulát, a Magyar Paedagógiai Társaság tiszteleti elnökét klasszikus értékű új művének megjelenése alkalmából, mellyel jellemrajzoló művészi magyar essay-irodalmunkat ismét egy el nem muló érdemű műalkotással gazdagította.

Gyulai Ágost.

Imre Sándor: A gazdasági középiskolák része a köznevelésben. Budapest, 1941. 8-r., 61 lap.

A gazdasági szakoktatás középfokú intézményei: a felső mezőgazdasági, ipari és kereskedelmi iskolák a multban egymástól teljesen elkülönülten, különböző szervezetben és szellemben működtek. Az 1938: XIII. t.-c. a háromféle gazdasági középiskolát együttesen szabályozta s ezzel egyöntetű működésük alapjait megvetette. Új tanítástervek és rendtartásaik is azonos elveken épülnek fel, sőt jórészt azonos rendelkezéseket tartalmaznak. Leendő tanáraik a Gazdasági Szaktanárképző Intézetben legalább egy évet együtt töltenek el, s közösen nyernek bevezetést a nevelői gondolkodásba. A szervezet és tanítástervek egysége, valamint a közös képzés az egyező szellem kialakulásának irányában hatnak, ezt a szellemet azonban csak azok alakíthatják ki, akik a különféle irányú gazdasági középiskolákban tanítanak. Ennek pedig az a feltétele, hogy a gazdasági középiskolák minden tanára ugyanúgy fogja fel a maga feladatát és tisztában legyen avval, hogy »mi általában a szakiskola helye a köznevelés szervezetében, mi a szerepe növendékeinek egyéni kifejlődésében, a gazdasági szakiskolában hogyan jelentkeznek a nevelés egyetemes feladatai és miként alkalmazhatók itt a nevelés egyetemes eszközei«. — Ezekre a kérdésekre kap az olvasó a legilletékesebb helyről világos és meggyőző feleletet Imre Sándor könyvében.

A szakiskolák — eltérően az általában művelő iskoláktól — valamely foglalkozási ágra vagy életpályára irányítják növendékeik figyelmét, s az ott